

Lekenpraatje verdediging dissertatie Gerard Drosterij
Tilburg, 25 juni 2008

Geachte aanwezigen,

Het verheugt mij zeer dat u in grote getale naar de verdediging van mijn proefschrift bent gekomen. Ik heb tien minuten om u in gewone mensentaal te informeren over doel en inhoud van mijn proefschrift.

Een dergelijke opdracht doet mij denken aan een professor in de kunstgeschiedenis die op zijn website aankondigt in een minuut de geschiedenis van Da Vinci's Laatste Avondmaal te vertellen. Toen ik dat college downloade bleek het echter niet één minuut maar vijf minuten en drie seconden te duren. Hetzelfde dreigt natuurlijk te gebeuren bij een lekenpraatje van tien minuten – voor je het weet staat de stoet hoogleraren op de gang te wachten en ben je nog niet eens aanbeland bij hoofdstuk twee van de dissertatie. Ik zal mij derhalve beperken tot het leggen van een verband tussen mijn proefschrift en de Nederlandse politiek.

Politieke filosofie is interessant omdat ze gaat over de inrichting van de samenleving. Of anders gezegd, politieke filosofie is belangrijk omdat ze gaat over onze vrijheid en functioneren in de maatschappij. In het dagelijkse leven worden we met van alles en nog wat geconfronteerd: met vuilniscontainers, snelheidsboetes, straatspeeldagen, scholen van onze kinderen etc. Al deze zaken hebben een politiek aspect, en daarover mogen we meepraten.

Voor mij als student begon politiek interessant te worden toen ik merkte dat je naast iemand als Wim Kok ook Aristoteles hebt. Aristoteles heeft een heel andere opvatting over politiek dan Kok. Waar de oud-premier politiek typeerde als niet-ideologisch en zakelijk, vooral in de weer met het creëren van werk, werk en nog eens werk, daar schrijft Aristoteles dat degene die nadenkt over politiek ook aandacht aan zijn ziel dient te besteden. Er valt geen politiek te bedrijven zonder bij jezelf te rade te gaan over wat het leven inhoudt. Kennis van het leven is een voorwaarde voor goede politiek, zegt Aristoteles.

Wim Kok's niet-ideologische opvatting van politiek is niet uniek. Paarse politiek, of ook wel Derde-Wegpolitiek geheten, kwam men in de jaren negentig overal in Europa tegen. In de politieke filosofie bestaat zij ook en daar heet ze deliberatieve democratie.

Volgens deliberatieve democratie moet politiek gestoeld zijn op redelijke ideeën en argumenten. De moderne maatschappij wordt gekenmerkt door wat wel 'waardenpluralisme' genoemd wordt: mensen hebben hele verschillende opvattingen over het leven; bv. over kinderen opvoeden, wat mooi is, hoe liefde eruit ziet, hoe je vrije tijd kan besteden, hoe hard je moet werken, enzovoorts – en politiek moet dit respecteren. In de politiek zouden *alleen* opvattingen en meningen een plek moeten krijgen die een algemene geldigheid hebben. Immers je mag geen wet maken op basis van een partijdig standpunt. Dat is ondemocratisch.

Om meningen en voorkeuren van burgers zoveel mogelijk te zuiveren van partijdige standpunten wordt er in de deliberatieve politieke theorie nadruk gelegd op publiek debat en op interactie tussen politiek en burgers. Politici moeten de redelijkheid van beleid uitleggen en burgers moeten goed nadenken over hun voorkeuren. Het is de voor-wat-hoort-wat van de democratie: je mag je stem laten horen, maar gebruik wel je hersens. Dus hoe beter het publieke debat hoe beter het politieke beleid want dat kan zich baseren op het resultaat van het publieke debat.

Met de opkomst van Pim Fortuyn is de problematische kant van deze scheiding tussen private meningen en publieke meningen naar voren gekomen. Fortuyn legde de nadruk op het schijnheilige van deliberatieve politiek, op het idee dat als politiek beleid redelijk is, van burgers verwacht mag worden dat zij dat politieke beleid accepteren. Deze denktrant kwam bloot te liggen ten tijde van de discussies over het referendum over de Europese Unie. Een Nee-stem was een stem tegen vooruitgang, tegen het gezonde verstand.

Fortuyn was het hier niet mee eens. Politiek moet ontvankelijk zijn voor wat er leeft in de maatschappij. De scheiding tussen concrete dagelijkse ervaringen en algemene politieke kwesties moet worden opgeheven. Daar moet open en eerlijk over gesproken worden. Ik zeg wat ik denk en ik doe wat ik zeg.

Het is duidelijk dat Fortuyn's boodschap aangekomen is. Er wordt met misprijzen gesproken over de kloof tussen politiek en burger. Iedereen is bezig die kloof te dichten. De politiek heeft begrepen dat ze dichterbij de leefwereld van de burger moet komen. Het kabinet, dat 100 dagen Nederland bezocht alvorens te regeren, was hiervan een sprekend voorbeeld. Politici nemen ook geen blad meer voor de mond: denk aan Verdonk's publieke verontwaardiging over de niet-handenschuddende Imam, of aan burgemeester Opstelten die probleemjongeren in het Rotterdamse OV via You Tube toespreekt, of nog recenter, aan PvdA-politici die het volk willen nu willen gaan verheffen en binden.

Je zou kunnen zeggen dat ik in mijn dissertatie zowel vraagtekens zet bij Kok's zakelijke redelijkheid als bij Fortuyn's morele directheid. Want beide vormen van politiek zijn gebaseerd op wat ik noem wilsvorming, het publieke gesprek over meningen: de ene doet dat redelijk en afstandelijk, de ander concreet en direct.

In mijn dissertatie bekritiseer ik politiek als wilsvorming; politiek gezien als een publiek debat waaruit de beste mening naar voren moet komen. Ik baseer politiek niet op het onderscheid tussen private en publieke meningen, tussen egoïstische en redelijke argumenten, maar op het onderscheid tussen samenleving en staat.

Ik definieer politiek als jurisdictie, als het wettelijk organiseren van maatschappelijke instituties. Het is de taak van de politiek om zich met de langere termijn bezig te houden. Wetten zijn er niet om moraal te creëren, maar om de juridische verantwoordelijkheden tussen burgers en maatschappelijke instituties te organiseren. Dat daarover te weinig wordt nagedacht, bewijzen recente problemen in bijvoorbeeld het onderwijs, het streekvervoer en de bureaus voor Jeugdzorg.

Onderdeel van een nadruk op het onderscheid tussen samenleving en overheid is ook een scheiding tussen het politieke en het publieke debat. Het recente debat over embryoselectie toonde aan hoe een voor velen onbekende kwestie in een mum van tijd gepolitiseerd raakte. Binnen een paar dagen praatte iedereen erover in een soort crisissfeer. Het debat in de Kamer werd gedomineerd door een oppositie die bewindslieden bestookte met morele dilemma's. Na een week was het debat voorbij, een politiek compromis snel gemaakt zonder dat iemand er wijzer van geworden is.

Het misverstand is dat politiek eenduidige morele oplossingen moet verschaffen, terwijl dat niet mogelijk is. Waar het om gaat is dat in een samenleving burgers op vele verschillende manieren leven – sommige mensen wensen preïmplantatie genetische diagnostiek en andere niet. Dat zou idealiter betekenen dat het publieke debat divers is en ruimte biedt aan verschillende opvattingen. De overheid dient daarvoor wettelijke kaders te ontwikkelen, opdat maatschappelijke instituties kunnen

werken zonder dat ze steeds door de overheid op de huid worden gezeten. Binnen en tussen die maatschappelijke instituties dient goed nagedacht en gesproken te worden over de vragen die mensen met zich mee dragen: over lesstof voor je kinderen, mores op de werkvloer, het veranderen van de mobiliteit etc. etc. Het is de verantwoordelijkheid van publieke vertegenwoordigers uit maatschappelijke sectoren om die discussies te vertalen, maar zonder dat zij direct aan de politiek worden gekoppeld.

Aan een diversiteit van publieke debatten ontbreekt het dus evenzeer als aan een volwaardig politiek debat. Politiek is niet een meningencircuit waarin voorstanders van dit en tegenstanders van dat elkaar telkens in de haren vliegen, maar dient juist om te gaan met tegengestelde stemmen en verschillende opvattingen over kwesties die in de maatschappij spelen. En hoe die te organiseren.

Licht gewijzigd: 20 januari 2010